

TÜRK DEVLET BORÇLARI (*)

Dr. Mehmet E. PALAMUT

I — GİRİŞ

Her çağ, bir sorunlar ^{karışımı} alaşımıdır. Daha önce yaşanıp denenmiş olaylardan ayırık bir biçimde yansıyan türlü niteliklerdeki sorunlar, kendinden sonra gelen çağın temel taşlarını oluştururlar. Sözkonusu sorunların usçul bir yaklaşımla üstelerinden gelinme başarısı, ya da anılan sorunlarla olumsuz bir biçimde yapılan Don Quichotte'umsu savaşım devinimleri «Tarih»in unutulmaz ve yadsınmaz sayfalarını örerken, çağların da yaşam süreçleri vurgulanır çoğu kez.

İçinde yaşadığımız çağın ana sorunu, az gelişmişlik sürecinde bulunan ülkelerin kaynak gereksinimidir. Geçen asırda temel vurgusunu gösteren ve somut bir olgu olarak doğan ulusçuluk (nationalisme) devininin sonucu, bugün birçok gelişmiş ülke, siyasal bağımsızlığını elde etmiştir. Fakat, bu siyasal erkinliğin anlam ve önemi pek büyük değildir. Çünkü, geniş anlamda erkinlik, bir bütündür: Kültürel ve ekonomik bağımsızlıklarla desteklendiğinde salt somutluluk ve anlam kazanır. Oysa, günümüzde

(*) Bu araştırma, B.İ.T.İ.A. Ekonometri Enstitüsü'nce düzenlenen ve tarafımızdan 5.5.1978 Cuma günü verilen «Türk Devlet Borçlarının Nedenleri ve Doğurduğu Sorunlar» konulu Konferansın temel çatısına bağlı kalınarak kaleme alınmıştır.

az gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğu, kültür ve ekonomi zincirlerinin çevrelediği bir kale içerisinde idamlığını giymiş ve yitlik bir kayıtsızlıkla infaz için aralanacak kapıyı gözleyen hükümlünün ruh ve psikolojisine sahiptir.

Yukarıda betimlemeğe çalıştığımız psikozu yenmenin tüm emi (ilâç) kalkınmadır, ekonomik gelişmedir. Ekonomik gelişmeyi besleyen ve süreklilik kazandıran güç (force motrice) ise, yatırımdır. Bir başka tür anlatımla, üstte kötümser bir biçimde nitelendiğimiz zincirlerin parçalanması saft yatırımlarla olasıdır.

Az gelişmiş ülkeler, yeterli doğurgan yatırımları gerçekleştirecek malları üretecek ekonomik düzey ve ileri teknolojiye yoksun bulduklarından, bunları gelişmiş Devlet'lerden satınalma zorunluluğu vardır. Bu kaçınılmaz (1) zorunluluğu yerine getirmek için ise, sözkonusu ülkelerin ellerinde yeterli döviz gelirleri olması gerekir. Oysa, belirli bazı malların üretiminde monopol veya oligopol durumunda bulunanların dışında kalan Üçüncü dünya ülkelerinin büyük çoğunluğu, böyle bir olanaktan yoksundur. Bu durumda, anılan ülkelerin yabancı parasal kaynaklara gereksinim duyacakları gerçeği, ortadadır.

Böyle bir girişten sonra artık gözlerimizi, ekonomik gelişme yol ve uğraşımı içinde bulunan ülkelere ve Türkiye'ye çevirebiliriz.

II. — DEVLETİN BORÇLANMA NEDENLERİ

A. — Genel Olarak Borçlanma ve Nedenleri

a) Çağdaş Borç Anlayışı :

Çağımızda Devlet'in borçlanması olağandır. Klâsik maliyeciler ve iktisatçıların öne sürerek, Devlet'in borçlanmasına karşı çıktıkları savlar artık tutarlılıklarını yitirmişler, yerlerini içinde yaşadığımız çağın genel anlayışına ve yadsınmaz gerçeklerine bırakmışlardır.

(1) Bu, «kaçınılmaması olanaksız» biçiminde anlaşılmalıdır. Kaçınıldığı zaman yatırımlar, istenen ve planlanan ölçüde yapılamayacaklardır; dolayısıyla ekonomik kalkınma devinimi duracak veya çok yavaş işleyecektir.

Bilindiği gibi, klâsik maliyeciler, başlıca iki yönden Devlet'in borçlanmasına karşı olduklarını açmıyorlardı: 1°) Fonların kötü kullanımı; 2°) Finansal iflâs.

Klâsikler, «fonların kötü kullanımı» derken, borçlanma yönüyle Devlet'in özel kesimden çektiği fonların kamusal kurumlarca üretken olmayan alanlarda çar-çur edileceğini, oysa, bunlar bireylerin elinde özgür piyasa koşullarının işlerliğinde bırakılsaydı daha etkin ekonomik sonuçların alınacağını, belirtmek istemektedirler. Gerçekte, görünürdeki bu savlar tutarlı değildir. Sözkonusu mantık, aslında «tarafsız maliye» anlayışından kaynaklanmaktadır. Kaldı ki, fonların özel ellerde mi, yoksa kamunun elinde mi daha verimli olarak kullanılacağı savı tartışmalıdır. Hele çağımızda, Devlet'in sosyo-ekonomik yaşamda, hergün büyük boyutlara varan değişik nitelik ve nicelikteki girişimleri gözlemleirse, özgür piyasa koşullarının her zaman etkinliğinden söz etmek, olası bulunmamaktadır. «Tarafsız Maliye» anlayışı ise, tümünden geçerliğini yitirmiş olup yerini «elatımcı» (= müdahaleci) maliyeye bırakmıştır.

İkinci olarak, Klâsikler, Devlet'in borçlanması sonucu Kamusal harcamaların artacağını, borçlanma giderlerinin finansmanı için ileride toplanacak vergi gelirlerinin öne alınacağını, bunun ise gelecekteki kamusal işlevleri durduracağını, bu durgunluktan kurtulmak için Devlet'in yeniden borçlanmasından başka çıkar yol bulunmayacağından bunun da gelecek kuşaklara taşınmaz borç külfetleri yükleyeceğini belirterek, sonunda Devlet'in finansal yönden «iflâs» edip varlığını hepten yitireceği savını öne sürmektedirler. Bu sav da, ilki gibi tutarsızdır. Bir kez, Devlet'in oluşum ve yapısı farklı olup, hiçbir biçimde bireysel nitelik gösteren ve kısa ömürlü bulunan kurumlarla karıştırılmamalıdır. Bireysel nitelikteki olguların yaşandığı her ortamda Devlet vardır. Onun kökeni kamusal gereksinime dayanır. Devlet, «sözleşme» ve «kuvvet» kuramcılarının aksine, kendiliğinden doğmuş «de facto» bir kurumdur. «De facto» kurumun özdeşi de - çağdaş anlamda - maliyedir. Maliye ise, içinde yaşanan çağın gereklerine uygun olarak kamusal gereksinimlere, ekonomik ve usçul bir biçimde yanıt arayıp çözüm bulmaya çalışan bilimin adıdır. Kısaca, bireylerin örgülediği toplum olduğu için Maliye, maliye bulunduğu sürece de Devlet vardır (Ubi Societas ubi Finance), diyebiliriz. Bu nedenle, maliyenin bir kolu veya uğraşı alanı olan «Devlet borçlan-

ması» nin aynı Devlet'in iflâsı için yeterli olacağı söylenemez. İkinci olarak, eski çağlar için olmasa bile, İsa Sonrası (İ.S.) için açıklıkla söyleyebiliriz ki, «borçlanma»nın yarattığı ödeme güçlükleri, şimdiye dek hiçbir Devlet'in yıkımına haklı ve yeterli gerekçe olmamışlardır.

Burada bir noktayı belirlemekte yarar vardır: Borçlanmanın boyut ve kaynakları çok önemli olup, bunlar, nice hükümetlerin düşmesine neden olurlar. Hatta çoğu kez, siyasal yönetimlerin ad ve biçimlerinin rengini bile değiştirirler. Fakat, sürekli bulunan Devlet'i asla!..

Anılan gerekçe ve tutarlı mantıklamanın sonucu, çağdaş maliyeciler, borçlanma konusunda öncellerinden farklı düşünmektedirler; ve Devlet'in borçlanma yöntemiyle sağlayacağı parasal gelirleri, tıpkı kamunun olağan gelirleri gibi görmekte ve irdelemektedirler. Bu karşıt görüş biçiminin yaygınlık kazanması sonucu, ki, nasıl Devlet planlanan sosyo-ekonomik amaçlara ulaşmak için zaman zaman vergi arttırımına ya da vergi azaltımına gidebiliyorsa, yine aynı amaçlar nedeniyle zaman zaman borçlanabilmekte veya borç verebilmektedir. Bir başka deyişle, çağdaş Devlet anlayışını tüm nitel yönleriyle betimleyen görüş, «borç veren» ve «borçlanan Devlet» (2) anlayışıdır. Bu yeni anlayışa göre, önemli olan, sosyo-ekonomik dengenin sağlanması için gerekli politikaların saptanıp yeterli ve etkin aygıtların (alât) uyumlu bir biçimde işlerlik kazandırılmasıdır. Bu yönden, Devlet'in borçlanması, sözkonusu aygıtlardan salt bir tanesidir; türlü nedenlerle Devlet bu aygıtı başvuruda bulunur.

b) Genel Olarak Borçlanma Nedenleri :

Genel olarak Devlet'ler başlıca şu dört amacı gerçekleştirmek için borçlanırlar: Olağanüstü harcamaları finanse etmek, sosyo-ekonomik nitelikteki temel reformları yapmak, kamusal harcamalar ile gelirler arasındaki uyumu sağlamak, finansal ve ekonomik konjonktürün zorunlu kıldığı önlemlere uygun olarak gerekli borç politikasından yararlanmak.

(2) Bu konuda geniş bilgi için Bkz.: François ECK, «L'Etat Emprunteur et Prêteur», P.U.F., Dossiers Thémis, Paris - 1972.

c) Az Gelişmiş Ülkelerin Dış Borçlanma Nedenleri :

Yukarıda, salt adı anılmakla yetinilen genel nedenlerden başka, az gelişmiş ülkeleri dış borçlanmaya iten bazı nedenler vardır. Bu özel nedenleri de dört başlık altında toplayabiliriz:

- Kalkınma arzusunun toplumsallaşması,
- Demokratlaşma devinimi (Démocratisation),
- Sömürü politikasının uygulanmazlığı,
- Dış ödeme bilançolarının açık vermesi.

Şimdi bunları biraz açıklayalım:

1 — Kalkınma arzusunun toplumsallaşması: Bilindiği gibi kalkınma, bir ülkede birey başına düşen ulusal hasılanın her yıl, sürekli ve önemli ölçüde artmasıdır. Önemli ölçüde sağlanacak gelir artışına karşı çıkacak birinin bulunabileceği - en azından çağdaş toplumda - düşünülemez. Çünkü, kalkınma arzusu toplumsal bir nitelik kazanmış olup, çağdaş iletişim araçlarının ve dış dünyaya atılan köprülerin etkisiyle kolektif bir bilince dönüşmüştür. Az gelişmiş ülkelerde toplumun tamamı, yığınsal bir biçimde, kalkınmadan, hem de hızlı kalkınmadan yanadır.

Hızlı kalkınmayı gerçekleştir bir duruma dönüştürmek, «gelişmiş» lerle «gelişmemiş» ler arasında bulunan yadsınmaz farkı ortadan kaldırmak ise, salt planlı bir sosyo-ekonomi modeliyle olasıdır. Bilindiği gibi ekonomik anlamda plan, eldeki kıt kaynakların usçul bir biçimde kullanımlarını sağlamak suretiyle en yüksek yararların gerçekleştirilmesidir. Bir başka deyişle planlı kalkınma modeli, eldeki olanaklarla amaçlara, -belirli bir sürede- en uygun bir biçimde ulaşma yöntemidir.

Hemen belirtelim ki, az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarını planlı bir ekonomik yaklaşımla sürdürmeleri ve sanayileşme olgusunu tamamlamaları sürecinde, ulusal gelirin her yıl ve ne ölçüde artacağını gösteren «kalkınma hızı» da önemlidir. Kalkınma hızı, «anamal/hasıla» katsayısı değişmezken, ulusal gelirin ne kadar kısmının üretken yatırımlara ayrılması sonucunda elde olunacak brüt artışı vurgular. Açıktır ki, ulusal gelirin yatırılabilir harcamalara ayrılan kısmı ne denli yüksek olursa, kalkınma hızı o denli büyük olacaktır. Anılan ülkelerde, bu ülkelerin bir an önce «Gelişmiş» ülkeler düzeyine gelebilmeleri için kalkınma hızları oldukça yüksek saptanmalıdır. Yoksa, kalkınma devinimi, boşuna gös-

terilen ham bir imge olmaktan ileriye gidemez. Oysa, az gelişmiş ülkelerin ulusal gelirleri alt düzeylerde olduğundan, bu gelirden yatırımlara ayrılan pay da düşüktür; bu ise, kalkınma hızını olumsuz yönde etkiler. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için, sözkonusu ülkeler yatırım paylarını ancak dış borçlanmalarla büyütürler. Türkiye, yatırım ivmesini süreklilik kazandırmak ve sanayileşmesini sağlamak için, dış borçlardan sürekli bir biçimde yararlanmış ve bugün, 10.5 milyon dolara (3) varan bir dış borca sahibolmuş bulunmaktadır.

2 — Demokratlaşma devinimi (Démocratisation) : Bilindiği gibi «demokrasi», eski yunanca «demos» (halk) ve «kratos» (=yönetim) sözcüklerinden kökenlenmekte olup, yalnız bir biçimde halk yönetimi olgusunu tanımlamaktadır. Aslında, bir ülke ulusunun çoğunlukla, çoğunluğun da yeterli beceri ve seçkinliğe sahibolan kimselerce temsili kuralına dayanan demokrasi, çoğulcu bir yönetim biçiminin adıdır. Kuşkusuz, kendine özgün bu yönetim biçiminin temel niteliği özgürlüktür.

Hemen açımlayalım ki, bu özgürlük anlayışını dar anlamda ele alıp, salt siyasal yönetimi üstleneceklerin halk tarafından özgürce saptanmaları biçiminde irdelememek gerekir. Çünkü, demokrasi sözcüğünün içeriği çok geniş olup, hemen her alanda toplumun özgür istence gösterimlerini, salt usçul ve etik ölçü sınırlarının ötesindeki tüm bireysel devinimleri betimlemektedir. Haklı olarak, tanınmış anayasa Profesörü Georges BURDEAU, bu konuda, şu tanımlamayı yapıyor: «Bugün demokrasi, bir felsefe, bir yaşama düzeni, bir din ve, hemen hemen bunlara ek olarak da, bir yönetim biçimidir» dedikten sonra ekliyor: «... gözlemlendiği gibi demokrasi, salt bir bilimsel inceleme konusu değil, fakat aynı biçimde bireysel milyonlar için bir toplu yaşama düzeni ve, o milyonların herbiri için, kişisel yeteneklerine bir yanıt verme olanıdır» (4). Yeteneklerini geliştirmek için her bireye uygun bir olanak ortamı sağlamak, günümüz sosyal Devlet (Welfare State) anlayışının temel işlevidir. Bu bakımdan çağımız demokrasisi, her türlü fırsat eşitliği ortamında en geniş anlamdaki sosyal Devlet işlevlerinin somutluk ve işlerlik kazandırılmasına yönelik bulun-

(3) Dr. Halûk CİLLOV, «Dış Borçlar», Milliyet, 27.5.1978, s. 11.

(4) Bkz.: Georges BURDEAU, «La Démocratie», Editions du Seuil, France - 1966, pp. 9-10.

maktadır. Bu konuda, 1961 Anayasamız, «Türkiye Cumhuriyeti ... milli, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.» (m. 2/I) demek suretiyle çağdaş bir Devlet'in temel çatısını kurguladıktan sonra, Devlet'in üstlendiği asıl işlevleri şu biçimde belirlemektedir: «Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasî, iktisadî ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddî ve mânevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar» (m. 10/II).

Belirtmemizde yarar var ki, çoğulcu ve özgürlükçü kurum anlayışına dayanan, çok boyutlu sosyo-ekonomik işlevleri üstlenen bu siyasal rejim (demokrasi), oldukça büyük parasal harcamaları gerektiren bir yönetim biçimidir. Fakat, bu harcamalar - hemen hemen tümü - kolaylıkla ve açık bir biçimde denetlenebilmektedir.

Kaldı ki, demokratlaşma devinimi salt içsel bir olgu da değildir; dış dünyayla yapılan ilintiler, dışsal bir nitelik kazandırmaktadır bu olguya. Çünkü, içinde yaşadığımız XX. yüzyılda, şu ya da bu ülkenin kendi siyasal sınırlarının gerisine çekilerek yaşamını kapalı bir biçimde sürdürmesi — en azından — olası değildir. İşte, gerek bu içsel ve gerekse dışsal devinimin, özgür bir ortamda açık tartışma ve denetim sürecinden geçerek oluşması, bir başka söyleyişle sosyo-ekonomik özgürlüklerden temellenen bu çoğulcu yönetimin işlevlerini yerine getirebilmesi, sözkonusu devinimi gösteren bireylere — parasal yönden — pahalıya malolmaktadır. Bu yönetimin pahalılığı da, ister istemez, dış borçlanmanın bir diğer nedenidir. Hemen vurgulayalım ki, demokratlaşma deviniminin bu sakıncasına karşın, demokratik yönetim biçimlerinden uzaklaşmamakta; aksine, çağdaş insanlık, hergün biraz daha anılan devinime içtenlikle ve yığınsal olarak katılmaktadır.

3 — Sömürü politikasının uygulanmazlığı: Gelişmiş ülkelerle gelişmekte bulunan ülkeler karşılaştırmalı olarak irdelendiğinde, şu yadsınmaz gerçek kendini gösterecektir: Bugünün gelişmiş ülkelerinin temelinde «sömürü harcı» yatmaktadır. Oysa, azgelişmiş ülkeler bu «harç»tan yoksun olup, üstelik kalkınmalarını, her türlü sömürüden arınmış bir temele oturtmak zorundadırlar. Kuşkusuz, sosyo-ekonomik olayların örgülediği «Ekonomi Tarihi» yan-tutmaksızın incelendiğinde, bugünün sanayileşmiş ülkelerinin bü-

yük çoğunluğunun tarihsel süreç içerisinde aldıkları yolun sömürüye dayalı olduğu görülür. Bu bazan, başkalarının ürettiklerine zorla elatma biçiminde olup emperyalist bir politikayı yaygınlık kazandırmış; bazan da yaş ve cinsiyet farkı gözetmeksizin en ağır koşullarda nice insanların emek birikimine dayandırılıp, insancıl duygularla asla bağdaşmayan alın teri akıtımının emilmesi ve bu edimi bağışlatmak için de boşuna kuramsal gerekçe arama uğraşısı biçiminde kendini vurgulamıştır. Bu son acımasız sömürünün dehşet ve şiddetini, Dünya İşçi Örgütünün babası sayılabilecek, sanayici Robert OWEN (1771-1858)'in sahibi bulunduğu fabrikanın ortaklarına şu söyledikleri sayesinde daha iyi anlarız: «Tecrübe size göstermiştir ki, temiz, pırl pırl ve daima sağlam bir halde bulunan madeni âletlerle pis, karmakarışık, çabuk yıpranan ve kısa bir zamanda kullanılmaz hale gelen âletler arasında büyük farklar vardır. Kârlı netice almak için cansız âlet ve motörlere gösterdiğimiz dikkat ve itina canlı motörlerden, yapılışı ötekilerden daha harikulâde olan canlı âletlerden (işçilerden) nasıl esirgersiniz? Bu canlı âletler temiz tutulursa, iyi bakılır, iyi muamele görürse istihsal ettiği netice ve kuvvet bakımından daha verimli olmaz mı?» (5). Kuşkusuz, evet!..

Gelişmiş ülkelerin hemen hemen tümünü, sözkonusu sömürü araçlarından yalınlayarak irdelemek olası bulunmamaktadır. Bu gerçek, dün olduğu gibi bugün de, dünyanın şu ya da bu kesiminde açık veya kapalı olarak yinelenmektedir. Örneğin, 1978 Mayıs'ının ikinci yarısında, Batılı iki ülkenin Zaire'ye havadan yaptıkları süel destek, «çağdaş Afrika'nın iç dokusundaki büyük kanamanın beklenen bir uzantısı» olup, aslında Batılıların, «Afrika'nın bağrındaki zengin maden yataklarına ve tüm kaynaklara duydukları nesnel ilgidir». «... Üretimi dıştan sürekli emilen ezilmiş» (6) zavallı Kara Afrika!.. Günümüzde dahi, ekonomik, kültürel ve sosyal yönden her türlü sömürü aygıtlarının geliştirilip somut olarak sergilendiği bir kıta. Ve acımasız sömürü kısılcığında bir az gelişmiş ülke: Zaire!.. Oysa, çağdaş az gelişmiş ülkeler, yukarıdaki sömürü aygıtlarından hiçbirini kullanamazlar. Adına «alın teri birikimi sömürüsü» diyebileceğimiz toplumsal sömürüye başvuramazlar. Çünkü, toplumun oluşturup geliştirdiği sosyal bütünleşme ve

(5) Peyami SAFA, «Sosyalizm»den alıntı; İstanbul - 1961, s. 25.

(6) Ali GEVGİLİLİ, «Afrika'daki Çürüme ve Gerilim», Milliyet, 24.5.1978, s. 11.

dayanışma, buna olanak tanımaz. Emperyalist bir nitelik taşıyan ve başka ülkelerin ürününe elatmayı gerektiren bir diğer sömürü eylemine gidemezler. Çünkü, buna güçleri yetmez. Bu tür bir sömürüyü gerçekleştirebilmek için, bu, en ileri silah türlerine sahip olmayı ve süel yönden çok güçlü bulunmayı gerektirir.

Böyle olunca, gerek Türkiye ve gerekse benzer diğer ülkeler, ekonomik kalkınmalarına sosyal refah harcamalarını kısaksızın ve bireylerini birtakım sosya—ekonomik karanlık dehlizlerin etüvünden geçirmeksizin yapmak zorundadırlar. Bu zorunluluk ise, çoğu kez az gelişmiş ülkeleri dış borç arayışı içerisine itmektedir.

4 — Dış Ödeme Bilançolarının Açık Vermesi: Bilindiği gibi, bir ülkenin dış dünyayla olan ekonomik ilintilerini ayrıntılı ve yön-temsel bir biçimde gösteren tabloya (Dış ödemeler bilançosu) denir. Belirtmemizde yarar var ki, bu tablo, dış ilintileri gösterdiği kadar o ülkenin ekonomik güç ve yapısını da yansıtan bir fotoğ-raftır. Söz konusu tablo birçok kalemleri (Cari işlemler, Sermaye Hareketleri, İMF Net Durumu, Rezerv Hareketleri, Özel Çekiş Haklarından Kullanma, Kısa Vadeli sermaye Hareketleri, Net Hata ve Noksan) içermesine karşın, bunlardan ilk ikisi, önemli bir ağırlığa sahiptirler. Cari işlem kalemini oluşturan «Dış Ticaret» (dışalım ve satımlar) ve «Görünmeyen Kalem» (Turizm Bilançosu, İşçi dövizleri, kâr ve faiz adı altında yapılan her türlü transferler...) ismiyle anılan iki madde, tablonun genel yürüncesini belirler (7). Oysa, gelişme yolunda bulunan ülkelerde anılan iki madde—çoğu kez—olumsuz yödedir. Bunun nedeni ise, söz konusu ülke ekonomilerinin tarımsal bir nitelik göstermesidir.

Bilindiği gibi, bir kez tarımsal nitelikteki malların sunusu, geniş ölçüde, olumlu hava koşullarına bağlıdır. İkinci olarak, entansif bir tarım uygulaması yaklaşımıyla bu nitelikteki ürünleri arttırma olasılığının varlığı düşünülse bile, bunun salt endüstriyel mal girdileriyle (makina, gübre, tarımsal em gibi) olası bulunduğu açıktır. Onun için pek haklı olarak, çağdaş tanınmış iktisatçı Wassily LEONTIEF, bu konuda: «Bugünkü tarımsal ürünler, çiftçilerin değil, dolaylı olarak endüstriyel işçilerin uğraşmalarının sonucudur» demektedir (8). Endüstriyel girdileri de geliş-

(7) Ayrıntılı bilgi için Bkz. «İktisadi Rapor — 1978», Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara - 1978, ss. 517-523; ve «1977 Programı», D.P.T, Ankara — 1977, ss. 97-101.

(8) Wassily LEONTIEF, «Scénarios Pour L'An 2000», Télévision Française I tarafından 16 Ocak 1977 günü yayınlanan tam metin, p. 8.

mekte bulunan ülkeler üretemeyeceklerinden ötürü, dışarıdan satınalmak zorunda kalacaklardır. Kaldı ki, bu malların tüketim eğilimleri serttir. Gelir düzeyi ne denli yükselirse yükselsin, birey ancak günde iki-üç kez yemek masasına oturacaktır. Üçüncü olarak, tarımsal ürünlerin büyük çapta tüketicileri, ellerinde hertürlü satınalma olanağı bulunan gelişmiş ülkelerdir. Bunlar, özgür yarışımın hüküm sürdüğü piyasada kendi lehlerine bulunan tüm koşulları yaratabilirlerken; satıcı durumunda olan azgelişmiş ülkeler, yalın ve örgütsüz bir biçimde bu açık pazarlara girmektedirler ve kendi aralarında yıkımsal eder kırma (fiat düşürme) yarışını sürdürmektedirler. İşte, çoğulcu üreticilerce desteklenip belirlenmiş, evrensel bir tarım ürünü müşterek eder politikasının değişmez biçimde uygulanamamış olması, asıl üreticilerin zararına işleyen bir dışarıya dönüşmüş bulunmaktadır. Örneğin, gelişme yolunda küçümsenmez başarılar elde eden ve bu yolda yürüme kararında olan ülkemizin dış tecimi incelendiğinde (Bakınız, ilişikteki Tablo: I ve II), dışalımımızın bir taraftan Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne dek — hemen hemen — hep dışarıya girmemizi aştığı; diğer taraftan, dışarıya girmemizin içinde tarımsal nitelikte olan ürünlerin % 60'a varan bir oranı oluşturdukları kolaylıkla gözlemlenebilecektir.

Tablo: I ve II'nin gözlemlenmesinden çıkan sonuçları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

— Ülkemizin dışarıya girmesi giderek artmaktadır. 1976'da dış ticimsel açık (dışarıya girmeler-dışarıya girmeler) 3.168,4 milyon dolarken bu % 27,6'lık bir artışla 1977'de 4.043,3 milyona tırmanmıştır.

— Dışarıya girmemiz düzensiz bir biçimde gelişmekte ve artışı ise çok yavaştır. Bu nedendir ki açık, gün geçtikçe büyümekte ve aradaki fark —büyük ölçüde— dış borçlarla kapatılmaktadır.

— Dışarıya girmemizin içinde tarımsal nitelikte bulunanlar büyük bir oranı oluşturmaktadır. Bu oran, her ne kadar bir alçalma eğilimi gösteriyorsa da, yine de büyüktür: 1976'da % 64, 1977'de % 59,4.

— Dışarıya girmemizin oransal toplamı içinde ikinci sırayı endüstriyel nitelikteki mallar alır. Bunlarda sürekli bir artış olursa da, dış ödeme güçlükleriyle alnaç alnaca kalındığı zaman kesitlerinde, sözkonusu artışların durduğunu ve hatta eksi (negatif) bir gelişme gösterdiğini somut bir biçimde gözlemleyebiliriz. Ör-

TABLO I. — Türkiye'de Dışalım ve Satımların Evrimi
(Milyon \$)

Yıllar	Dışalım	Dışsatım	Fark (+,-)
1923	87	51	— 36
1928	114	88	— 26
1933	35	48	+ 13
1938	119	115	— 4
1943	155	197	+ 42
1948	275	197	— 78
1953	533	396	— 137
1958	315	247	— 68
1963	688	368	— 320
1968	764	496	— 268
1973	2.086	1.317	— 769
1974	3.778	1.532	— 2.246
1975	4.739	1.401	— 3.338
1976	5.129	1.960	— 3.169
1977	5.796	1.753	— 4.043

Kaynak: — «T.C. Ticaret Bakanlığı ve 50. Yıl», Ankara - 1973, ss. 404 - 405.

— «İktisadi Rapor 1978», T.T.O.S.O.T.B.B, Ankara - 1978 ss. 488 - 496.

neğin, 1969 - 1970; 1974 ve sonraki yıllarda görülen zikzaklar, anılan gözlemimizi doğrulamaktadır ki, bu da, sanayimizin dışa olan bağımlılığını açığa çıkararak vurgular.

— Maden kesimimizin (taş ocaklığı ürünleri bunun içinde) toplam dışsatımlar içindeki yeri oldukça cılızdır. Anılan kesimin 15 yıllık (1963 - 1977) bir dönem sürecinde payı % 3 ile % 7,2 arasında sürekli bir biçimde oynamakta, o da düzenli bir seyir göstermemektedir.

Hemen belirtelim ki, yukarıda vurguladığımız dış tecimsel açığın yarattığı finansal sorunun çözümü doğrultusunda, 1978 dışalımını 1 milyar dolara yakın bir azaltıyla 4.850 milyon dolar olarak planlanmış ise de, gerçekte böyle bir programlamanın olasılıksızlığı, olası bulunsa bile bunun kalkınmadan ödünler verip zaten varolan işsizliği daha da büyütme anlamına geleceği açıktır. Oysa, yapısal birtakım değişimleri gerçekleştirmeksizin, dışa-

Tablo II. — Türkiye'de Dışsatımların Kesimlere Dağılımı
(%)

Yıllar	Tarım	Madencilik	Endüstri
1963	79,5	3,0	17,5
1964	77,8	3,7	18,5
1965	77,8	4,5	17,7
1966	79,2	4,7	16,1
1967	81,6	4,0	14,4
1968	81,5	5,2	13,3
1969	75,0	6,9	18,5
1970	75,2	7,6	17,2
1971	72,7	5,9	21,4
1972	68,6	5,7	25,0
1973	63,2	4,2	31,6
1974	55,6	5,7	37,1
1975	56,6	7,5	35,9
1976	64,0	5,6	30,4
1977	59,4	7,2	33,4

Kaynak: — «İktisadi Rapor 1976», T.T.O.S.O.T.B.B., s. 529.
— «İktisadi Rapor 1978», a.g.y., s. 457.

İmlerin kısılması suretiyle dışsatımların payının arttırılmasını düşlemek imgesel bir tutum ve etkisi çabuk geçen bir önlemdir. Önemli olan sorun, dışsatımlarımızı toplam olarak yükseltmektir. Kaldı ki, iş çevreleri (TÜSİAD) Türkiye'nin «yıllık 10 milyar dolarlık bir ithalât ve 8 milyar dolarlık da ihracat potansiyeline sahip bulunduğu» görüşündedirler (9). Anılan veriler ölçüsündeki bir görüşe katılmamakla birlikte, dışalımları azaltarak sağlanmak istenen yarar politikasını da iki yönden yadsıyoruz: Bir kere, dışalılarımızın hemen hemen tamamı, makina ve teçhizat gibi yatırım mallarıyla hammadde ve yarımamul gibi üretim girdilerinden oluşmaktadır. Bu ise, ekonomik kalkınmayı yavaşlatacaktır. İkinci olarak, Türkiye, 1974'den beri sürekli bir enflasyon kıskacının ağzında bulunmaktadır. Hele bu enflasyonist baskı günümüzde büsbütün artmıştır. Bilindiği gibi, enflasyonla savaşmada etkin bir

(9) Dr. Güngör URAS (TÜSİA Gn. Sekreteri)'ın B.Ü. İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesince Kriazlıyayla'da düzenlenen «Türkiye 78 ve Yeni 4. Beş yıllık Kalkınma Plânı Semineri» nin 7 Mayıs 1978 günkü oturumunda yaptığı konuşmadan alıntı.

biçimde kullanılacak aygıtlardan biri de, Devlet borçlarıdır. Borçlanma politikası, bir taraftan içerideki harcanabilir gelirleri emmek suretiyle toplam istemi kısmak, diğer taraftan da dışalımını arttırarak toplam sunuyu yanıtlanmamış istem (effektif talep) düzeyine çıkarmaktır. Oysa bizde, zaten üyesi bulunduğumuz O.E.C.D. ülkeleri içinde enflasyonda birinci iken, ters bir politika yaklaşımıyla ilkin ulusal paranın değeri ve sonra da dışalımının niceliği düşürülmüş, böylelikle de «şaha kalkmış at» hem mahmuzlanmış hem de üzengilenmiştir.

Burada, pek haklı olarak usa şu soru gelebilir: Yukarıda vurgulanan ve sürekli olumsuz bir fark gösteren Türk dış tecimsel açığı, «Görünmeyen Kalem» lerden olan işçi ve turizm döviz girdileriyle kapanamaz mı? İlk bakışta, soruya verilecek yanıt olumlu gözüküyorsa da, bu yanıltıcıdır. Bir kere, işçi yurttaşlarımızın yurtdışından yaptıkları döviz gönderimleri niceliksel olarak yetersizdir. Her ne kadar, başlangıçta, bu girdiler dışarıya giden işçi sayısı ile oransal tek düze bir artış göstermişse de, sonradan - türlü nedenlerden ötürü - kerteli bir biçimde azalmıştır. (Bu durum Tablo: III'den izlenebilir).

Tablo: III. — İşçi Döviz Girdilerindeki Gelişme
(Milyon \$)

Yıllar	Eder	Yıllar	Eder
1964	8,1	1971	471,3
1965	69,8	1972	740,1
1966	115,3	1973	1.183,0
1967	93,0	1974	1.426,3
1968	107,3	1975	1.312,0
1969	140,6	1976	982,7
1970	273,0	1977	982,0

Kaynak : — Doç. Dr. M. Erol İyibozkurt, «Uluslararası İşgücü Hareketleri ve Türkiye'den İşgücü Göçü», B.İ.T.İ.A. Dergisi, Cilt: V, Tem. — Kasım 1976, No: 1-2-3, Tablo: 2 s. 11.

— «İktisadi Rapor 1978», a.g.y., s. 511.

— «Cumhuriyet», 25.4.1978, s. 10.

Tablo: III incelendiğinde, görülecektir ki, 1970'lerden sonra büyük bir sıçrama yapan işçi döviz gönderimleri salt 1974'e dek bu seyrini sürdürmüş; daha sonra ise, gerilemiştir. Bunun türlü nedenleri vardır bizce: İşçilerimizin buldukları ortama giderek alışmaları, buldukları yere Türkiye'den yakınlarını getirmeleri, karaborsa döviz piyasasını beslemeleri, yurda ancak mala dönüşmüş olarak döviz sokmaları, yaşanan sosyo-ekonomik konjonktür nedeniyle tasarruflarını yabancı para-kredi kurumlarında tutmaları vs. nedenler gösterilebilir. Eğer, sözkonusu girdilerin artırılması gerçekten isteniyorsa, etkin önlemlerin getirilmesi zorunludur. Bireysel olarak biz, KİT'lere ortak olunma (10), İşçi Yatırım Bankası ve halka açık şirketlerin kurulması gibi oluşturulan önlemlerin gerçek birer uyarım niteliği göstereceklerine inanmıyoruz. Bizce etkin bir önlem, işçi yurttaşlarımızın özgür istencelerine bırakılan seçenekler biçiminde değil, Devlet'in yaptırım gücünün vurgusunu yansıtacak biçimde olmalıdır. Sözgelisi, pasaport süreleri bir yıl ile sınırlandırılıp her yıl süre uzatımı yurtdışındaki konsolosluklarımızca yinelenirken, her işçinin yurda göndermekle bağımlı tutulduğu döviz ederinin belgelendirilmesi istenebilir.

Bu değinilen önlemin, belki bazı çevre ve kimselerce, yukarıda açıkladığımız demokratlaşma devinimine aykırı düştüğü söylenerek, «bu bir vergi midir?» denilebilir. Asla!.. Vergi, karşılıksız ve sonuncu (définitif) bir nitelik taşır. Bunda ise, yurtdışındaki işçilerimizin döviz kazançlarına Devlet, vergi gibi elatmamakta; salt onları yurdumuza belirli ölçüde döviz gönderme zorunluluğunu tekelinde tutmaktadır. Her işçinin her yıl konsolosluklarımızdan geçme zorunluluğu bulunduğu için de, böyle bir önlemin denetimi de kolaydır.

İkinci olarak, tüm uygarlıkların sergilendiği ve doğanın her türlü ayrıcalıklarıyla bezendirilen bir konumda yerini alan ülkemiz, adını «bacasız endüstri» deyimiyle betimleyebileceğimiz turizm bakımından oldukça geniş bir potansiyele sahip bulunmak-

(10) İşletmeler Bakanlığı'na bağlı bazı kuruluşlar ile bazı bankaların elle-
rindeki hisse senetlerinin yurtdışındaki işçilere satılması kararlaştırılmış olup, «Temmuz ayı içinde ilk etapta 30 milyon mark» lık dövizin bu yoldan sağlanması beklenmektedir. (Bkz., «Tercuman» Gazetesi, 3.6.1978, s. 3.

tadır. Kuşkusuz, bu doğurgan ve etken güçten usçul ve ekonomik bir biçimde yararlanarak, buradan sağlanacak döviz girdileriyle tecimsel açık giderilebilir. Fakat, anılan çağdaş endüstri dalından gerektiğince yararlanabilmenin de bir takım koşulları vardır. Her şeyden önce, alt yapı yatırımlarının yaygınlaştırılması; gelen gezginlerin (turist) istemlerine yanıt verecek çağdaş «standart»ta ve pahalı olmayan bir sununun gerçekleştirilmesi, ve geniş çapta pazarlama ve çağdaş işletme bilimiyle donatılmış bir yönetim biriminin oluşturulması gerekir. Oysa, bunların hemen hemen hiçbiri ülkemizde gerçekleşmiş değildir. Kaldı ki, bu kesim tümünden çoğu çağdaş işletme bilincinden yoksun bulunarak bireylerin girişimine (intiative) bırakılmıştır; onlar da, en güzel olması gereken bu yöreleri, yaygın ve uyarılmış olan «arsa spekülasyonu istahası» ile parselleyerek herkesin içini bunaltan bir «gecekondu» görünümüne —çok geçmeden— dönüştürmüşlerdir.

Yukarıda kısaca belirlemeğe çalıştığımız koşulların gerçekleştirilememesi nedeniyledir ki, bizim gibi Akdeniz'e güneyden kıyısı olan ülkeler (İspanya, Fransa, İtalya, Yugoslavya ve Yunanistan) turizmden büyük ölçüde olumlu döviz girdileri sağlıyorlar. Türkiye, sağlanan girdilerle çıktılarını dengeleyememiş ve bu dengeyi, çoğu kez, mevcut döviz rezervlerini eritmek pahasına gerçekleştirebilmiştir. Örneğin, olumsuz turizm açığı 1976'da 27 milyon dolar iken 1977'de 63 milyon olmuştur ki, bu da yüzde yüzün üzerinde bir artışı vurgular.

Belirtmemizde yarar var ki, getirilen yeni önlemlerle (yurtdışına iki yılda bir kez çıkma ve Dış Seyahat Harcamaları Vergisi) aleyhe gelişen bu eğilim, kuşkusuz, içinde yaşadığımız yılda ve gelecek yıllarda —önlemler kaldırılmazsa— ortadan kalkacaktır. Fakat, önemli olan turizm döviz girdilerini arttırmaktır. Bu ise, yukarıda sözünü ettiğimiz koşulların işlerlik kazandırılmasıyla olur ki, uzun bir dönemi gerektirir.

Bu durumda, yaptığımız irdelemelerden çıkan kısa ve genel vargı şu olmaktadır: Dış borç, Türkiye için bir gereksinimdir ve bunun bir başka seçeneği —en azından şimdilik— yoktur.

III — BORÇLARIMIZIN DÖKÜMÜ

Borçları sağlandıkları kaynaklar yönünden ikiye ayırmak, maliye yazınındaki geleneği sürdürmek kadar, bunların yarata-

cakları etkileri de somut olarak belirlemeğe hizmet eder. Onun için, biz burada borçlarımızı iki başlık altında (İç ve Dış Borçlar) inceleyeceğiz.

A. — İç Borçlar

a) İç Borç ve Etkileri :

Devlet'in belirli bir süre sonunda geri ödemek ve alacaklılarına somut bir yarar sağlamak üzere, gereksinim duyduğu kaynağı kendi siyasal erkinliğinin geçerli bulunduğu sınırlar içinden sağladığı borca (iç borç) denir. İç borçlanmayı besliyen kaynaklar şunlardır: Merkez Bankası, Ticaret Bankaları, Parafiskal Kurumlar ve bireyler.

Hemen belirtelim ki, borçlanmanın başarıya ulaşabilmesi için bazı koşullar gereklidir. Bunları:

- Tasarrufun olması,
- Siyasal güc'e olan güven,
- Sağlanan yarar,
- Parasal değer yitimine karşı korunma

biçiminde sayabiliriz. Şimdi bunların üzerinde birazcık duralım.

1 — Tasarrufun olması: Devlet'e borç verebilmek için, her şeyden evvel, sağlanan gelirin tamamının tüketilmemiş, yani el de bir tasarruf potansiyelinin olması gerekir.

2 — Siyasal güc'e güven: Devlet'i temsil eden siyasal gücün toplum tarafından destek görmesi ve halkın büyük çoğunluğunun güvenini kazanmış olması, borçlanmayı kolaylaştıran bir diğer etmendir. Tasarruf düzeyi ne kadar yüksek olursa olsun, siyasal iktidarlar kendilerine olan güveni yitirdikleri evlerde kolaylıkla borçlanamazlar.

3 — Sağlanan yarar: Tanımı gereği borçlanmanın bir karşılığı vardır. Kuşkusuz, bu ürem (faiz) dir. Ürem ise, «nominal ürem» ve «gerçek ürem» olmak üzere ikiye ayrılır. Nominal ürem, -adı üzerinde- borç bağıtında öngörülen yazılı olandır. Bu yazılı üreme, Devlet'e borç verenlere dolaylı bir biçimde -başabaşın altında borç senedi satımı, nominal ürem ederine tanınan vergi bağışıklığı, pi-yango, ikramiye, depozite ve teminatlarda kullanım olanağı, borç senet ve sağladığı yararların haczedilmezliği, vb. — sağlanan yan

yararları da eklediğimizde «gerçek ürem» oluşur. Belirtelim ki, Devlet'e borç verenler, «gerçek ürem»den çok «nominal ürem»e karşı duyarlıdırlar. Fakat Devlet, türlü nedenlerle, nominal ürem oranı üzerinde fazla oynayamadığından, bir takım yan yararlarla toplumsal psikolojiyi kendi lehine çevirerek borçlanmada başarı kazanmaya çalışır.

4 — Parasal değer yitimine karşı korunma: Ellerindeki tasarrufu Devlet'e borç verenler, elde edecekleri yararın derecesine ilişkin olarak duyarlılıklarını gösterecekleri gibi, ödünç verecekleri bu paraların gerçek satınalma güçlerinin de korunmasını isterler. Örneğin, bir kimse Devlet'e 100 ünite borç veriyorsa ve onunla bugün 50 Kg et alınabiliyorsa, o kimse 15 yıl sonra —sözgelişi— ödünç verdiği 100 üniteyi geri aldığında da gene 50 Kg et satınalabilmelidir. Yoksa, enflasyonun olumsuz etkisiyle bugün Devlet'e borç verenler cezalandırılmış olacaktır. Bu nedenle de Devlet'in borçlanma politikası başarıyla uygulanamayacaktır. Hep bunun içindir ki bizde, büyük pahalı reklamlara karşın Devlet Tahvilleri, ellerinde satın alma gücü bulunan bireylerce itibar görmemekte; bu yüzden salt bankalara ve para-fiskal kurumlara satılmaktadır. Bunun ise, çağdaş borç anlayışıyla ve borçlanmanın amaçlarıyla uygun düşmediğini, burada bir kez daha vurgulamakta yarar umuyoruz.

İç borçların doğurduğu etkilere gelince; bunlar iç kaynaklardan beslendiği için ulusal geliri herhangi bir biçimde etkilemezler. Yani, iç borçların ulusal gelir üzerinde ne olumlu ne de olumsuz etkisi vardır. Borç servisi vergi ve diğer benzer kamusal fonlarla yapılır; bu ise Devlet'i birtakım güçlüklerle alnaç alnaca getirmez. Bunların olumsuz yönde sosyo-politik vurgularının da bulunmadığı kanısındayız. Çünkü, Devlet'e borç verenler büyük yararlar sağlayamadıkları gibi, siyasal iktidarı kendi istekleri doğrultusunda yönlendirecek bir baskı ve çıkar grubu (örgüt) biçimine de gelememişlerdir. Politik etkisi yoktur ve olsa olsa —aktolunan borç ederlerinin kullanılmasından toplumun büyük kesimi hizmet yararı sağladığından— sosyal yönden yararlı etkileri vardır. Ancak ne var ki, destekleme (subventionné) fiyatların (11)

(11) Destekleme fiyatların finansmanı ve bunun gelir dağılımı üzerindeki etkileri konusunda geniş bilgi için Bkz. Doç. İsmail BULMUŞ, «Tarımsal Fiyat Oluşumuna Devlet Müdahalesi», A.İ.T.İ.A. Yayını, Ankara - 1978, ss. 185 - 214.

geniş ölçüde kısa süreli borç politikası yaklaşımıyla yapılması, dalgalı borçların büyük boyutlara tırmanması ve «borç yönetimi» nin antienflasyonist bir savaşım aracı olarak yeterince kullanılmaması nedenleri Türkiye'de enflasyonu uyarmakta ve bu da, oldukça olumsuz bir etkiyi vurgulamaktadır.

b) İç Borçların Evrimi :

Devlet iç borçlarını yönetsel bir sınıflamaya uğratarak ikiye ayırıp (Bütçe içi ve Bütçe dışı) bunlardan yalnız birincileri ele aldığımızda, iç Devlet borçlarımızın genel olarak düzenli bir seyir gösterdiğini ve artış oranlarının da pek öyle hızlı olmadığını söyleyebiliriz. Örneğin, Konsolide Bütçe borçlarının dökümü (Genel ve Katma Bütçe borç toplamı) Tablo: IV'de, G.S.M.H. ya oranları ise Tablo: V'de gösterilmektedir.

Tablo: IV. — Konsolide Bütçe İç Borçlarının Evrimi
(Milyon TL.)

Yıllar	Borç ederi	Artış oranı (%)
1963	9.277,3	—
1964	9.532,3	2,7
1965	10.169,1	6,6
1966	13.106,1	28,8
1967	14.596,9	11,3
1968	15.431,0	5,7
1969	16.377,5	6,1
1970	17.424,0	6,3
1971	20.949,9	20,2
1972	23.856,7	13,8
1973	26.732,9	12,0
1974	28.106,6	5,1
1975	48.013,3	70,8
1976	70.639,4	47,1
1977	79.234,5	12,1

- Kaynak: — Türkiye İstatistik Yıllığı 1964/65», D.İ.E., Ankara 1967, s. 368.
 — «Devlet Bütçesinden Ödenen İç Borçlar (1964-1970)», D.P.T., Ankara-1971, Tablo: 2, s. 17.
 — «Türkiye İstatistik Yıllığı 1977», D.İ.E., Ankara-1977, s. 343.
 — «1978 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi», Maliye Bakanlığı, Ankara-1977, s. 75.

Tablo: V. — Konsolide Bütçe İç Borçları ve G.S.M.H.'a Oranları
(Milyon TL.)

Yıllar	Borç Ederi	GSMH	Oran (%)
1963	9.277	69.024	13,4
1964	9.532	74.198	12,8
1965	10.169	80.020	12,7
1966	13.106	90.578	14,4
1967	14.597	103.995	14,0
1968	15.431	114.752	13,4
1969	16.378	124.893	13,1
1970	17.424	147.776	11,7
1971	20.950	192.602	10,8
1972	23.857	240.809	9,9
1973	26.733	309.829	8,6
1974	28.107	427.098	6,5
1975	48.013	535.771	8,9
1976	70.639	670.038	10,5
1977	79.235	817.400	9,6

Kaynak: — «Türkiye Ekonomisinin 50 Yılı Semineri», B.İ.T.İ.A. Yayını, İstanbul - 1973, Tablo: 2, s. 175.

— Tablo: IV.

— «Türkiye İstatistik Yıllığı 1977», a.g.y., s. 363.

— «İktisadi Rapor 1978», a.g.y., s. 18.

IV'ncü ve V'nci tablolardan çıkan sonuçları alttaki gibi özetleyebiliriz:

— Konsolide Bütçe borçları - sanıldığı kadar - yüksek değildir. Kuşkusuz, Devlet'in iç borçları salt konsolide bütçede gözükenden ibaret değildir. Örneğin, bütçe dışı kamusal borçların 1969-77 dönemindeki nicelikleri -milyon TL olarak- şöyledir: 6.272, 7.526, 8.624, 9.237, 11.783, 14.888, 18.490, 26.352 ve 46.125'dir (12). Bunları bile tablo'da gözükken verilere eklese, gene de

(12) Basitlik sağlamak amacıyla, 500.000 ve daha üst veriler milyona dönüştürülmüş ve aşağı olanlar ise saptanmaya alınmamıştır. Ayrıca 1977'nin verisi olan 46.125 milyon lira ise, 30.9.1977 günkü durumu yansıtmaktadır.

Türk iç Devlet borçlarının yüksek olduğu savı geçersiz olacaktır. Bu durumda 1977'de iç borçlar ederi (79.235 + 46.125 =) 125.360 milyon TL. ina ulaşacaktır ki, Türk Devletinin sosyo-ekonomik doğurganlığı ve boyutları gözönüne alındığında bunun küçüklüğü hiçbir biçimde yadsınmaz.

— İç borçların artış oranı genel olarak düzenlidir. 1974'den sonra bir sıçrama izleniyorsa da, % 50'e yaklaşan enflasyonist dönemde bu olağan karşılanmalıdır.

— Konsolide Bütçe borçları G.S.M.H. ile ilintilendirildiğinde, borç artış hızının ulusal gelir artış hızına ayak uyduramadığı kolaylıkla gözlemlenebilir.

— İç borçlarımızın GSMH'ya oranı, genel olarak düşük olup, bu gittikçe azalan bir seyir izlemektedir. Bugün gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğunda (13) bile, iç kamusal borçların G.S.M.H. ya oranları % 75 ile % 20 arasında değişirken (sözgelisi 1968 yılında İngiltere'de bu oran % 75, İrlanda'da % 66; Avustralya'da % 38, Hollanda'da % 31, Yeni Zelanda'da % 48, Güney Afrika'da % 40, Belçika'da % 50, A.B.D.'de % 42, Norveç'de % 19, Almanya'da % 16, İtalya'da % 15) Türkiye'de gözlemlenen bu düşük oranın, ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik atılım amaçlarıyla çelişkili bir görüntü oluşturduğu açık-seçik ortadadır. Örneğin anılan oran, 1966'larda % 14'ü geçerken günümüzde % 10'nun altına inmiştir.

— Kuşkusuz, «İç Borç Ederi/GSMH» oranı 1938'de % 18, 1950'de % 19 (14) iken, son yıllarda bunun bu denli küçülmesi Devlet'in borç külfetinin yeğnildiğini vurgulamaktadır. Aslında, bunun sevindirici olması gerekir. Ama biz, burada sevinilecek bir durum göremiyoruz. Çünkü, her gün büyüyen ve büyüdüğü ölçüde de devleşen çağdaş dev Devletinin üstlendiği kamusal mal ve hizmet üretimine ilişkin olarak, borçlarının da büyümesi gerekirdi. Dış borçların aksine, iç borçların beklenen ölçüde büyümesi, Cumhuriyet hükümetlerinin gerekli iç borçlanma koşullarını oluşturamamalarından ve kamuoyunda kendilerine yeterli güveni

(13) Bkz. Doç. Dr. H. Üren ARSAN, «Kamu Maliyesi Üzerinde Uluslararası İstatistiksel Bir Araştırma», S.B.F. Yayını, Ankara - 1973, s. 126.

(14) Doç. Dr. H. Üren ARSAN'ın «Türkiye'de Cumhuriyet Devrinde İç Devlet Borçları» yapıtı, S.B.F. Yayınları, Ankara - 1961, s. 157 ve tablo XXV'den alıntı.

yaratamamalarından ileri gelmektedir. Tablo: VI'da, 1978-2072 döneminde Konsolide Bütçeden yapılacak iç borç servisinin dökümü verilmektedir ki, buna göre Devlet sözkonusu dönemde «anapara» ve «ürem» olarak toplam 122.910,3 milyon TL. ödeyecektir. Bir taraftan süreklilik kazanan enflasyon, diğer taraftan da Devlet'e borç verenlerin henüz bir güvenceye kavuşturulmadığı gözönüne getirilirse, anılan borç külfetinin bir kocaman HİÇ değerinde olduğu kolaylıkla anlaşılır. Bunun ise, çağdaş borç anlayışıyla çelişkili bulunduğu ve izlenmekte olunan tutumun değişmesi gerektiğini yukarıda daha önce belirtmiştik.

Tablo: VI. — İç Borç Servisinin Yıllara Göre Dağılımı
(Milyon TL.)

Yıllar	Anapara	Ürem	Toplam
1978	3.724,6	4.297,9	8.022,5
1979	4.079,4	4.469,3	8.548,6
1980	3.908,4	4.162,2	8.070,6
1981	4.012,9	3.865,6	7.878,5
1982	4.318,6	3.562,1	7.880,7
1983	3.940,3	3.240,2	7.180,5
1984	2.997,1	2.932,8	5.929,9
1985	3.000,6	2.681,1	5.681,7
1986	2.923,4	2.429,0	5.352,4
1987 - 2072	45.577,7	12.787,2	58.364,9
Toplam	79.483,0	44.427,4	122.910,3

Kaynak: «1978 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi», A.g.y., s. 75

İç borçlanmada izlenilen tutarsız ve başarısız yaklaşımı böylece belirlemekle yetinerek, şimdi gözlerimizi bir diğer alana (dış kaynaklı borçlar) çevirelim.

B. — Dış Borçlar

a) Dış Borç ve Etkileri :

Gereksinim içinde bulunan Devlet ile yabancı Devlet'ler, o Devlet'lerin bireyleri, uluslararası yardım ve kredi örgütleri arasında karşılıklı istence bildirimine dayanılarak bağitlandırılan ve

bağıtta öngörölen oranda bir karşılık ödenmesini gerektiren, genelikle yabancı para (döviz) türünden olan borca (dış borç) denir.

Dış ve iç borçları birbirinden ayırmalamaya yarayan başlıca iki ölçüt vardır: Kaynak ve etki.

Bir kez, tanımlarından da anlaşılacağı üzere, iç borç ulusal kaynaklardan beslendiği halde, dış borç yabancı kökenlerden kaynaklanmaktadır. İkinci olarak, iç borçların toplumsal, politik ve ekonomik etkileri -somut olarak- görülemezken, dış borçlar politiko-sosyo-ekonomik etkiler yaratırlar.

Evet, dış borçların her şeyden önce politik etkisi vardır. Bu politik etki, sözkonusu finansman kaynaklarının bir «dış politika aracı olarak» (15) kullanılmak istenmesinden ileri gelmektedir. Pek haklı olarak, A.İ.T.İ.A. Maliye Kürsüsü Başkanı ve Ekonomi Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Macit İNCE, bu konuda: «Dış borç ilişkilerinde, yardım yapan gelişmiş ölkeler açısından siyasal çıkarlarla ekonomik çıkarların birbirinden ayrılması çok güçtür. Ancak bazan siyasal çıkarların ağır bastığı söyleenbilir. Bu anlamda genel olarak diyebiliriz ki, dış borçlanmalar veren ölkeler yararına, az ya da çok «siyasi nüfuz»a yol açar» (16) demektedir. Onun için, dış kaynaklı -adlandırıldıkları ad ne olursa olsun- tüm borçlar «politik borçlar»dır, demenin yanlış bir tanımlama olmadığı kanısını taşımaktayız. İkinci olarak, dış borçlar hem alındıkları hem de ödendikleri sırada ekonomik yaşam üzerinde etkilerini vurgularlar. Bu etkiler, alınırken ulusal gelir düzeyini arttıracığından genişletici, ödenirken de geliri azaltacağı için daraltıcı yöndedir. En önemlisi de, dış borç servisleri salt dışsatım ve diğer (görünmeyen kalem) döviz girdileriyle yapılacağından, sözkonusu girdilerin de az gelişmiş ölkelerde kıt olması ve bunlara büyük ölçüde değer atfolunması nedenleriyle dış borç ödemeleri borçlu ölkelerin ekonomileri üzerinde umulmadık daralmalar yapar; ve çoğu kez, anılan daralmalardan etkilenen ekonomik kesimlerin bazı kollarında (dış hammadde veya yarımamul maddeye bağımlı olarak üretimde bulunan kollar) üretimin büsbütün durduğu bile olur. Açıktır ki, bu daralmalar ve ekonomik durgunluklar, borçlanılan ölkede düzeyinde iç politika kavgalarını kızıştırırken, ona kredi olanakları tanımış bulunan ölkelerde de yukarıda sözünü ettiği

(15) Bkz.: Prof. Dr. Macit İNCE, «Devlet Borçlanması», Ankara - 1976, s. 40.

(16) A.g.y., S. 50.

miz politik çıkar savaşımının en üst düzeyde sergilendiği görülür. Eğer, politik çıkar sorunları en üst düzeylerde gerçekleşmezse veya gerçekleştirilemezse, iktidarlar düşer veya düşürülür. Yakın tarihimiz anılan örneklerle doludur: 1960'da Türkiye'de MENDE-RES'in yerine süel bir ekip (M.B.K.); 1965'de Endonezya'da SU-KARNO'nun yerine SUHARTO; 1973'de Şili'de ALLENDE'nin ye-rine PİNOCHET; 1978'de Afganistan'da Muhammed DAVUT HAN'IN yerine Nur Muhammed TARAKİ gelir (17). Hem de, ön-cellerini acımasız bir biçimde ortadan kaldırarak ve oluk oluk akan nice insan kanının üzerine indirilen kirli, simsiyah perdenin altın-da bembeyaz bir tülün bulunduğu yaygarasını koparıp onu geniş toplumsal kesimlere inandırmaya çalışarak!.. Üçüncü olarak açık-lamağa gerek yoktur ki, dış borçların etmenliğini üstlendikleri bu politik ve ekonomik etkiler, borçlanılan ülke halkını hem madde-ten hem de ruhen perişan eder; bireylerin birbirine olan güven ve inançları yıkılır, birbiri ardı sıra henüz emekleme aşamasındaki endüstri kollarının kapılarına vurulan kilitlerle doğru orantılı ola-rak işsizlik yoğunlaşır; buna koşut olarak ailesel geçimsizlikler baş-gösterir; toplumun büyük kesimi, kamuoyunu oluşturan kurumlara karşı kuşkuyla bakmağa başlar, ve halkta, kendisinin seçtiği yöneticilere karşı ipin ucunun aslında kendi elinde olmayıp baş-kalarının elinde bulunduğu genel kanısı yaygınlık kazanır ve bu-nun sonucu olarak da, erdemi hiçbir biçimde tartışılmayan demok-ratik yönetim yara alır. İşte o zaman, kuşku ve karanlık dolu ge-leceğin bilincine varmış olmanın bunalımıyla gözalcı (spectacu-laire) televizyon reklam filminde olduğu gibi, herkesin yarı acı-maklı alay karışımı «N'olacak şimdi» sorusunu kendisine sormağa başladığı görülür ki, tutarlı ve usçul yanıt da sorunun içinde sak-lıdır. Kuşkusuz, uzun uzun belirtmeğe çalıştığımız tüm bu olum-suz durumlar, dış borçların yarattığı sosyal etkilerden kaynaklan-maktadır.

b) Dış Borçların Dağılımı :

Türk dış Devlet borçları iki başlık altında irdelenir: Türk li-rasıyla ve dövizle ödenecek dış borçlar.

Ulusal parayla (TL.) ödenecek dış borçların çoğu, Planlama Dönemi öncesine ait olup, ABD Hükümetince yapılan D.L.F., Mars-

(17) Geniş bilgi için bakınız: Osman ULAGAY, «İ.M.F., Borç Tuzağı ve Tür-kiye», Cumhuriyet, 29 Ekim - 2 Kasım 1977, s. 4.

hall ve Tarımsal Gıda niteliğindeki yardımlardan kaynaklanmaktadır. Hemen beilrtelim ki, anılan bu yardımlar ülkeye geldiklerinde ulusal gelir düzeyinde bir canlanma (genişleme) etkisi göstermelerine karşın, servislerinin yapılması ekonomik daralımlara neden olmaz. Çünkü, bunların karşılığı, Türkiye'de oturan ve yardım yapan ülkenin uyruğunda bulunan yurttaşlarına TL. olarak ödenmektedir. Bir başka deyişle, borcun sönümünde kullanılan fonun beslendiği kaynak, vergi ve diğer kamusal gelirlerdir. Bu tür kaynakların belirlenip yeterli kamusal fon üretimi, çağdaş Devlet'lerce bir sorun değildir. Onun için, Devlet'i zaman zaman «dar» a düşürüp bazı çıkmazlarla alnaç alnaca bırakan birinciler değil, dövizle ödenecek olan borçlardır. Tablo: VII'de, sözkonusu borçların her ikisinin de dökümü verilmektedir.

Tablo: VII. — *Türk Dış Devleti Borçlarının Dağılımı*
(Milyon \$ ve TL.)

Yıllar	\$ ile ödenecekler	TL. ile ödenecekler
1964	986,0	3.057,0
1965	1.081,4	3.175,1
1966	1.231,4	3.294,8
1967	1.344,4	3.293,9
1968	1.528,9	3.184,1
1969	1.704,5	3.118,8
1970	1.928,7	4.172,6
1971	2.209,7	3.845,9
1972	2.300,4	3.740,2
1973	2.654,2	3.637,8
1974	2.901,1	3.427,5
1975	3.012,3	3.412,4
1976	3.822,1	3.417,3
1977	6.000,0	3.641,7

Kaynak: — «Devlet Borçları Bülteni», Maliye Bakanlığı, Ankara - 1969, Tablo: 5 ve 12.

— «Türkiye İstatistik Yıllığı 1977», A.g.y., s. 343.

— Dr. Halûk CİLLOV, «Dış Borçlar», Milliyet, 27.5.1978, s. 11.

Tablo: VII'nin incelenmesinden çıkarabileceğimiz sonuçları şu biçimde özetlemek mümkündür:

— Ulusal para türünden ödeyecek olduğumuz borçların niceliğinde, gözcü bir artış yoktur. Adeta bunlar, «donmuş» veya «dondurulmuş» bir görünümde dirler. Örneğ in, 1973'deki borç ederiyle 1977 yılındaki eder birbirine eşittir.

— Dövizle ödenecek borçlar, sürekli bir artış göstermektedir. Kuşkusuz, sanayileşme aşamasında bulunan ve sosyo-ekonomik alandaki kalkınma devinimleri kesintisiz olan bir ülke için bu, olağan sayılabilir. Ama ne var ki, son yıllarda, belirgin bir biçimde kendini vurgulayan bu artış % 100 oranına varmıştır. Bu ise düşündürücüdür.

— Dövizle ödenecek borç toplamı 1977 yılının sonlarında 6 milyar dolayındayken -ki Hesap Uzmanı sayın Ömer GÖREN (18) bunun 19.560 milyon dolar olduğu savındadır- bu, 1978 Mayıs ayı içinde 10.449 milyon dolara ulaşmıştır. Kuşkusuz, 10,5 milyar dolara yükselen dış Devlet borçlarının bu denli tırmanma göstermesinin başlıca dört nedeni vardır: 1°) Kısa süreli borçların (D.Ç.M.) büyük ölçüde artması; 2°) 1977 dışalımının büyük tutulması; 3°) Dışsatım ve diğer döviz girdilerinin düşmesi; 4°) Döviz darboğazının son sınıra ulaşmış olması dolayısıyla, olağan borç servisininin yapılamaması.

Prof. Dr. Halûk CİLLOV'a göre sözkonusu 10.449 milyon doların dökümü şöyledir: 1977'den kalan konsolide dış borç ederi 6.000 milyon dolar; kısa süreli D.Ç.M. borçları ederi 2.300 milyon; mal karşılığı yapılan dışalımlardan doğan borç 1.500 milyon dolar; kabul kredisi tutarı 409 milyon ve Merkez Bankasının ödeme gecikmelerinden doğan tutar ise 240 milyon dolardır.

Aslında, 10,5 milyar dolar düzeyindeki bir dış borç, öyle yüksek bir tavan değildir. Ama ne var ki, dış borçlanma politikamızın gerçek bir dinamizmden yoksun oluşu ve dışsatım döviz girdilerini aşan boyuttaki kaynak tutarının petrol alımına ayrılması; bir yandan sürekli olarak içte tüketim eğiliminin, diğer yandan da petrol ederlerinin yükselmesi sonucu Türk dış borçlarında -son yıllarda- bir sıçrama olmuştur. Pek doğal olarak, sözkonusu sıçramayı oluşturan öğeler hem Türk ekonomisini olumsuz yönde et-

(18) Bkz.: Sayıştay Denetçileri Derneğince 4.2.1978 günü T.T.O.S.O.T.B.B. Konferans salonunda (Bakanlıklar - Ankara) düzenlenen seminerde sunulan «Bütçe Politikası ve DÇ.M.» adlı tebliğ, s. 7.

kilemiş, hem de planlanan dış borç servislerinin gerçekleştirilebilmesinde ülkeyi çıkmaza sokmuştur. Bu çıkmazı Türkiye, 1955'lerden sonra bir daha yaşamıştı. Ve o zaman, merhum Adnan MENDERES'in başında bulunduğu hükümet, 1958'de imzalanan Moratorium (Erteleme) Anlaşmalarıyla bu aşmazlardan «kurtulma»ya başarmıştı. Şimdi ise, sayın Bülent ECEVİT'in başkanlığını yaptığı hükümet, 1978'in ikinci çeyrek yarısından itibaren, içinde yaşanan aşmazdan -ödeme süresi gelen dolar borçlarını erteleten ve yeni dış borçlar yaratan anlaşmalar imzalamak suretiyle- «kurtulma»ya çalışmaktadır. Bizce, 10,5 milyar dolarlık dış borç, bir çokların ileri sürdüklerinin aksine, öyle yüksek bir nicelik olmadığı gibi, anılan çıkmaz da üstesinden gelinmez bir aşmaz değildir. Ülkemizin sosyo-ekonomik potansiyeli ile ulaşılmak istenen hedefler gözönüne getirildiğinde, 10 milyar doları henüz aşan bir niceliğin pek önemsenmemesi gereken bir borç olduğu anlaşılır. Kanımızca, Türkiye bugünkü borç tutarının iki-üç kat fazlası bir dış borcu sindirebilecek yetenektedir. Çünkü Türkiye, «borçlanma ve ödeme yeteneği yüksek bir ülkedir» (19). Sayın D.P.T. müsteşarı Doç. Dr. Bilsay KURUÇ'un «4. Beş Yıllık Kalkınma Planının Strateji ve Hedefleri» konusunda yaptığı açıklamaya göre; Türkiye, önümüzdeki dönemde 1,5 trilyon TL. değerinde sabit sermaye yatırımı yapacak ve G.S.M.H. nin artış hızı % 8 olacaktır. Bu denli büyük boyutlu hedeflerin gerçekleştirilmesinde, dış kaynakların -özellikle dış borç- payının bulunacağı açıktır.

Dış borçlanmalar nedeniyle, ülkenin üstlendiği külfete gelince, bunu belirleyen en tutarlı ölçüt «Borç Servisi Rasyosu» dur. Genel olarak borç servisi rasyosu, her yıl yapılan dış borç servisi (anapara + ürem olarak ödenen eder) nin dışsatım girdilerine oranlanarak yüzde olarak tanımlanmasıdır. Bizde, şimdiye dek bu yöntem uygulanagelmıştır. Oysa, bu yöntem tutarlı ve sağlıklı değildir. Çünkü, Türkiye'nin kendine özgü -dışsatım döviz girdilerinden başka- diğer döviz kaynakları da vardır. Örneğin, 1963'lerden sonra gelişen işçi yurttaşlarımızın gönderdikleri dövizler; zaman zaman lehe bir gelişme gösteren turizm döviz girdileri de borç külfetinin belirlenmesinde saptamaya katılmalıdır. Çünkü, yukarıda da belirttiğimiz gibi gerekli koşullar sağlanarak yeterli önlemler alındığında, Türk turizmini sürekli biçimde «altın yumurtlayan bir tavuk» vargısıyla irdelemek mümkün olacaktır. Açıktır ki,

(19) Doç. Dr. Bilsay KURUÇ, Milliyet, 4.6.1978, ss. 1-12.

o zaman bu rasyonun gösterdiği veriler daha küçüktür. Tablo: VIII'de bu durumu görmek olasıdır. Tablo'daki «I» numaralı sütun salt dışsatım döviz girdileriyle belirlenen rasyoyu gösterirken, «II» numaralı sütun tüm döviz girdilerine (dışsatım + işçi dövizleri + olumlu turizm döviz girdisi) göre düzenlenen rasyo'yu yansıtmaktadır.

Tablo: VIII'deki I. ve II. sütunlarda gösterilen veriler karşılaştırıldığında, dış borç yükünün gerçekte daha hafif olduğu kolaylıkla gözlemlenecektir. Sözgelisi, borç yükünü belirlemede bir ölçü olan dış borç servisi rasyosu 1972'de % 34,3 değil, % 18,1; 1976'da % 15,9 değil % 10,6 ve 1977'de ise % 23,6 olmayıp % 16,3'dür. İçinde yaşadığımız dünyada birçok gelişmekte olan ülkenin dış borç servisi rasyolarının % 25 ve daha yukarı oldukları gözönüne getirilirse, Türkiye'nin dış kaynaklı borçlar nedeniyle üstlendiği külfetin büyük olduğu söylenemez. Kaldı ki, 1970'lerden sonra borç servisi rasyosunda gözalcı bir düşme eğilimi belirmiştir. Bu sevinilecek bir durumu göstermektedir. Dileğimiz, anılan durumun sürekliliğinin sağlanmasıdır. Önemli olan yük değil, başlatılan devinimin sürekliliğidir. Bu itibarla, borç yükünden bir

Tablo: VIII. — Türkiye'nin Dış Borç Servisi ve Rasyosu
(Milyon \$ ve %)

Yıllar	Dış Borç Servisi	I	II
1964	141,1	34,3	33,6
1965	172,2	37,1	32,2
1966	146,1	29,8	24,1
1967	128,8	24,6	20,9
1968	128,5	25,9	21,2
1969	145,9	27,2	21,5
1970	199,6	33,9	23,0
1971	190,6	28,2	16,3
1972	303,5	34,3	18,1
1973	201,8	15,3	7,8
1974	229,6	15,0	7,6
1975	248,3	17,7	8,9
1976	312,4	15,9	10,6
1977	447,6	23,6	16,3

Kaynak: — «1978 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi», A.g.y., s. 68.

— Tablo: III.

— «Türkiye İstatistik Yıllığı 1977», A.g.y., s. 295.

umacı gibi korkmak, bir takım psiko-sosyal bunalımlara düşmek gerekmez. Çünkü bu durum, olsa olsa «sokaktaki adamdan» ekonomik sorunların değerlendirilmesi istendiğinde, onun «kamu borçlarının büyüklüğünü listenin başında göstermesi»nden başka bir anlam taşımaz. Sokaktaki adamdan farklı nitelikleri bulunan, sosyo-ekonomik bilgilerle donatılmış aydınların kafasında yük, bir toplumun «sermaye malları stokunu azaltması, ya da sermaye malları stokuna genellikle yapılan ilâveyi yapmamış olmasıdır» (20). Çağın aydınlarının sokaktaki adamdan farklı bir gözlemlene ile olaylara bakmaları ve çok boyutlu değişik bir değerlendirme yaklaşımıyla vargılara ulaşmaları ise yadsınamaz, yadsınmamalıdır da.

IV — SONUÇ

Yukarıda açılımağa çalıştığımız ve kayda değer bulduğumuz temel noktaları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz :

1. — İçinde yaşadığımız çağın ana sorunu, kaçınılmaz bir olgu olarak karşımıza çıkan kamusal gereksinimin doyumu için Devlet'lerin üstüne düşen işlevlerin çokluk ve derinlikleridir. Bu işlevleri yürütmek için ülkeler büyük kaynaklara gereksinim duyarlar. Bir başka anlatımla, üstlenen işlevlerin başarılmaması ile kamusal fon kaynakları arasında çok sıkı bir ilinti vardır. Genel olarak duyulan bu gereksinim, «Çağdaş Devlet anlayışı» (21) ile giderilmek istenmektedir.

(20) Prof. Dr. Paul A. SAMUELSON, «İktisat», Çev.: Y. DEMİRGİL, O.D.T.Ü. İdari İlimler Fakültesi Yayını, 6. Baskı, Ankara - 1965, ss. 396-397.

(21) Çağdaş Devlet anlayışı, borçlanan ve borç veren Devlet kavramıdır. Çünkü, Devlet üstlendiği işlevleri yerine getirebilmek için iç ve dış borçlanmalara gidebileceği gibi, elindeki fonları kamu ve özel kesime borç olarak da verebilir. Örneğin, Fransa 1973 ekonomik bunalımından etkilenen endüstrisini, özellikle ağır endüstri kollarını, korumak amacıyla bu sanayi kollarına 1975 yılında 10 milyar franklık (yaklaşık 50 Milyar TL.) sınırsız ve üremsiz bir kredi olanağı tanımıştır. Bunun amacını ise, Cumhurbaşkanı M.V. Giscard d'Estaing yaptığı radyo-televizyon konuşmasında şu tümcelerle açıklamıştır: «Hükümet, ulusu işsizlikten korumak için zamanında, zorunlu olan herşeyi yapacaktır. Bu konuda isteklidir ve elinde yeterli tüm aygıt vardır. Sorun, Fransız ekonomisinin gelişiminin yeniden başlatılmasıdır. Bunu başaracağız» Bkz.: «L'Allocution du Chef de l'Etat», Le Monde, 28 Novembre 1974, pp. 1-3.

2. — Ülkelerin borçlanma nedenleri farklıdır. Fakat, az gelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkelerin borçlanma nedenleri belirgin bir ayrılık gösterir. Birinciler daha çok dış kaynaklardan borçlanırlarken, ikinciler iç kaynaklı borçlara ağırlık verirler.

3. — Türkiye, «Giriş» bölümünde açıklanan nedenlerle borçlanmak zorundadır. Fakat, kaynakları ne olursa olsun, bugünkü niceliklerdeki (125,4 milyar TL. iç ve 10,5 milyar dolar dış) borç aslında yetersizdir. İç borçlar daha çok bireylerin tasarruf harcamalarından kaynaklanmalıdır. Bu ise, salt para değerindeki düşüşlerden Devlet'e borç verenleri korumakla olur. Günümüzde, özgür piyasa eder (fiat) artışlarına dayandırılarak tahvil edinilenleri koruyan yepyeni bir borçlanma politikası (Emprunt actuariel) geliştirilmektedir. Türkiye, bir takım yararlar sağlayarak, yayınladığı tahvillerine alıcı bulma yerine, çağdaş gelişme ve yöntemleri uygulamalıdır. İkinci olarak, saptanıp uygulamaya geçilen genel ürem politikası çelişkilidir: Bankalar, hergün ekran ve gazetelerde kendilerinin en yüksek (% 22 gibi) ürem verdiği yaygarasını koparırlarken, 15 Haziran 1978 gününden itibaren % 14 üremle satışa çıkarılan «Devlet İç Borçlanma Tahvilleri» nin alıcı bulması kuşkuludur. Şu iki almaşıktan biri uygulanabilirdi: Genel ürem oranı düşürülebilir veya Devlet Tahvilleri'ne uygulanan nominal ürem yüzdesi yükseltilebilirdi. Bireyler gerçek üremden çok nominal üreme karşı daha duyarlı olduklarına ve para değerindeki yitimler alnacında yararları güvence altına alınmadığına göre, nominal ürem ederinin yüksek tutulmasında hiçbir sakıncanın olmadığı kanısındayız.

4. — «Görünmeyen Kalemler»i oluşturan maddelerden olan, işçi ve turizm döviz girdileri çok cılızdır. Bunların potansiyellerine uygun daha yüksek girdiler sağlayabilmeleri her zaman olasıdır. Bunun için yeterli ve etkin önlemler, zaman yitirilmeksizin alınarak uygulamaya konulmalıdır.

5. — Türkiye'nin sosyo-ekonomik doğurganlığı ve ulaşmak istediği amaçlar gözönüne alındığında, dış borçlarının yetersiz olduğu kolaylıkla görülür. Burada hemen belirtelim ki, gereksinimi duyulan dış kaynak sorunu, yabancı özel anamalla da çözümlenebilir. Fakat ne var ki, ülkemize yeterli ölçüde yabancı anamalin da geldiği söylenemez. Örneğin, Planlı Dönem (1963-1978) süresince yurdumuza (döviz + mal + hak olarak) gelen yabancı anamal tu-

tarı 1 milyar dolara bile ulaşmamıştır. Aslında, Sayın Başbakan Bülent ECEVİT'in 1978 Şubat başında «The Middle Est» Gazetesine verdiği demeçte de vurguladığı gibi «Türkiye, Ortadoğu'nun anamal zenginliği ile Batı'nın teknolojik gelişme merkezleri arasında konumlanmış olup, her iki kaynaktan usçul bir biçimde yararlanması» gerekir. Kuşkusuz, bu konumdan usçul ve ekonomik biçimde yararlanmanın yolu da yabancı dış özel anamaldır. Sayın Başbakan, dört ay önceki yaptığı anılan demeci doğrultusunda, bir başka konuşmayı New-York'ta ünlü Amerikalı işadamı «Forbes» Dergisinin sahibi Mr. Malcolm FORBES'in yatında yaparak: «Türkiye'nin kapıları bağımsızlığını zedelemeyecek, ihracata yönelik, spekülatif amaç taşımayan her türlü yatırıma açıktır. Bizden çekinmeniz için ortada hiçbir neden bulunmamaktadır» demiş ve eklemiştir: «Yabancı sermayeye karşı bir kompleksimiz yoktur» (22). Evet, aslında sorun duygusal ve psişik olmaktan çok, buralarda yabancı dış özel girişimciler, getirecekleri «know-how» ve çağdaş işletmecilik yönünden sağlayacakları üstünlüklerle çok daha yararlı olabilirler.

6. — Borçlarımızın sınır ve yüküne ilişkin olarak söyleyeceklerimiz şunlardır: Borçlanmanın boyutları hiçbir biçimde, ülkenin sosyo-ekonomik koşul ve amaçlarından soyutlanamaz. Borçlar özellikle dış kaynaklı olanlar- planlanıp ekonomik bir biçimde kullanıldığı ve iyi yönetildiği sürece, borçlanmaya gitmekten korkmamalıdır. Kuşkusuz, dış kaynaklı borçların ekonomik ve politik sorunlar yaratarak birtakım sakıncaları beraberlerinde getirdikleri doğrudur. Fakat, bu olağan karşılanmalıdır. Önemli olan, sakıncalarının en alt düzeye indirgenerek yararlarının ulusal çıkarlarla bağdaştırılması ve optimalleştirilmesidir. Bu ise, yapılması güç olmakla birlikte, olanaksız değildir. İkinci olarak, dış borçlarımızda zaman zaman karşılaşılan bazı gizliliklerin ortadan kalkmasıdır. Maliye Bakanlığı Hazine ve M.İ.İ.T. Genel Müdürlüğü'nün borçlarla ilgili kısmı, dış borçlarımızın seyrini gösteren ve beslendikleri kaynakları belgeleyen yayımlar yapabilir. Bu tür yayımlar, ekonomik ve finansal olaylara, her şeyden önce «sokaktaki adam»ın tutarsız mantığıyla gitmeyi önleyecek; sık sık işitigeldiğimiz, «borç yükümüz taşınmaz duruma geldi», «girtlağımıza ka-

(22) Zafer ATAY, «ABD'li İşadamları Yeni Özel Kredi Vermek için İstekli Görünüyorlar», Tercüman, 5.6.1978, s. 7.

dar borca gömüldük» gibi ciddiyetten uzak, ulu-orta söylentileri geçersiz kılacaktır.

Borç yükü konusuna gelince, Devlet'in üstlendiği borç servislerini bir takım güçlüklerle alnaç alnaca kalmadan yapabilmesi şu koşullara bağlı bulunmaktadır: Bir kez, borçlanılan fonlar iyi kullanılmalıdır. İkinci olarak, marjinal tasarruf eğiliminin içeride artırılmasıdır. Eğer, gönüllü tasarruflarda sürekli artışlar sağlanamıyorsa, elde olunan gelirin tamamına yakın bir kısmı tüketime gidecektir. Bu ise, gelir artışlarının üretim artışlarını yakından izlemesi demektir. Tasarruf açığının büyümesi, bir taraftan içerideki yatırılabılır fonları kısarken, diğer yandan da dışsattım yoluyla girecek döviz girdilerini azaltacaktır. Bu nedenle, marjinal tasarruf eğiliminin büyümesinde yarar vardır. Onun için tasarrufu uyuracak önlemler (23) alınmalı; «tasarruf ve yatırım uyumunu» belirleyen maliye ve ekonomi politikaları tutarlı bir biçimde saptanıp uygulamaya konulmalı, halkın elinde mal yığımlı (spéculatif) ve değerli metal biriktirimi (thésaurisatif) güdüleriyle para tutulmamalıdır (24). Üçüncü olarak, döviz girdileri artırılması, başta dışsattımı geliştirmek ve diğer girdilenebilir döviz ederlerini büyütmeyle sağlanır. Hemen belirtelim ki, döviz girdilerinin artırılması sorunu çözümlenmez. Girdilenen her yabancı para biriminin de yersiz olarak sarfolunmaması, yani «Savurganca» harcanmaması gerekir. Bu bakımdan, özel eğitim ve öğrenimin dışarıda yapılmasının yasaklanması, sıkı bir döviz ve kota denetiminin yapılması, özel lüks servet ve harcama vergisinin konması, «Almanya'dan fazla (Mercedes) araba kullanan ülke» (25) olmaktan kurtulup, daha ekonomik olan ve kendi ürünümüz arabaların bile tamamını kullanmaktan kaçınarak dışa satma olanaklarının araştırılması; gereksinim duyulan ekonomik alanlarda yabancı özel girişimcilerle birlikte devinimde bulunulması gerekir.

Kısaca, Türkiye'nin borç yükünün büyük olmadığını, varolan yükün ise anılan önlemlerle daha da yeğniltilebileceğini, sonuç olarak, söyleyebiliriz.

-
- (23) Bu konuda geniş bilgi için, «Vergilerimizin Tasarruf ve Yatırımlar Üzerindeki Etkileri» isimli makalemizin okunması yararlı olabilir. Bkz.: «AKADEMİ» Dergisi, Cilt: V, No: 1-2-3, Bursa - 1976, ss. 260-278.
- (24) Bkz.: A. DAUPHİN - MEUNIER, «Le Jeude l'Épargne et de l'Investissement», Etudes et Documents Payot, Paris - 1969.
- (25) Bkz.: «Günaydın» Gazetesi, 7.6.1978, s. 1.